

Chytrý dům a jeho obyvatelé

Ostravská firma Intoza se zabývá plastovými okny a zateplením budov, v poslední době pak zejména ekologickými, energeticky úspornými a pasivními domy. Proto si také postavila nové sídlo jako pasivní dům, první budovu takového druhu v České republice. Ve čtyřpatrové bílé kostce, už na pohled architektonicky asketické, sídlí kromě vedení také školící a informační středisko šetrných staveb. Exkurze v něm byla zajímavá i pro netechnika a nestavaře.

Pasivní dům je takový, který nepotřebuje kupovat energii z komerčních sítí. Vystačí si s tím, co vyprodukují jeho obyvatelé a co získá zdarma z okolního prostředí. Dům je především robustně izolovaný. Žádné teplo nesmí uniknout ven. A člověk je příjemný zdroj tepla, hřeje asi jako dvě stowattové žárovky. Teplo sálá z počítačů, monitorů, tiskáren, ledniček a dalších přístrojů, dokonce i když jsou v klidovém režimu. Na střeše jsou solární panely ohřívající vodu a fotovoltaické články vyrábějící elektřinu. Dům po většinu dne produkuje víc elektřiny, než jí sám spotřebuje a mohl by ji tedy i prodávat do veřejné sítě. Je-li třeba, zapne se tepelné čerpadlo, které dovede vytěžit teplo z okolního prostředí. Chytré žaluzie, řízené počítačem, reagují na sluneční svit a vpouštějí dovnitř jen tolik světla, kolik je třeba pro práci v kancelářích, a tolik tepla, kolik je lidem příjemné. Samozřejmě každého napadne, jak je to se sice teplým, ale vydýchaným vzduchem v místnostech. O ten se stará vzduchotechnika s rekuperací – vzduch, který odchází z budovy ven, musí nejdříve odevzdat své teplo studenému čerstvému vzduchu přicházejícímu zvenčí. V létě ovšem přístroje přicházející vzduch ochlazují. Nechybí ani sofistikované vychtávky, jako je osvětlení reagující na přítomnost člověka nebo měnící intenzitu svítání tak, aby úředníci při práci vždy dobře viděli. Stropní zářivky svítí u okna méně, dále v místnosti více, a mění svůj svit podle náklonu žaluzií a dopadu slunečních paprsků. Vše je maximálně úsporné, nikde se zbytečně neplýtvá. Ale – a to je hlavní – nikdy se neztrácí ze zřetele člověk. Lidé se zde musí cítit dobře, aby mohli dobře pracovat.

A teď dvě důležitá po(na)učení, která si odtud může člověk odnést, a která překračující rámec pouhé ekologie či stavebnictví.

Dům je nejen dobře izolovaný, ale přímo hermeticky neprodyšný. Stavitelé učinili zajímavou zkušenost. Chcete-li zabránit unikům vzduchu a tepla, pak nejde jen o použité materiály a technologie, ale také o neobyčejnou pečlivost provedení. Zdánlivé maličkosti nabývaly na významu. Největším nepřítelem byl nejen šlendrián a laxnost řemeslníků, ale hlavně zvyk, tradice, stereotypy v hlavách. Bylo třeba nad nimi ustavičně stát a napomínat: Toto se musí dotáhnout až do rohu... Jen to pěkně utěsněte, každou skulinku... A tady zahrnout a pořádně rozetřít lepidlo... Ne že stačí dvacet centimetrů, tady bude půl metru... Maličkosti dělají divy! Pečlivost a důkladnost je zárukou úspěchu. Všichni to víme, ale jak rádi na to zapomínáme! Je dobré vidět přesvědčivý důkaz, že investice, která vlastně nic nestojí, jen špetku námahy a trošku času, má v dlouhodobém horizontu vysokou návratnost.

Na tomto místě by se dalo navázat s moralizováním: Jak že je to vlastně s těmi národními povahami... Co charakterizuje Čechy a co třeba Němce nebo Švýcary... Jak to dělávali kdysi staří, a jak ti mladí dnes... Pokračovat už může každý sám.

Druhou zkušenost učinili stavitelé, až když byl dům ve zkušebním provozu. Člověk především, jak už bylo řečeno. Jenomže – znáte lidi, lidé jsou různí. Místnosti jsou například temperované na nějakou optimální úroveň, ale tu si ženy představují poněkud výše než muži. A když pracují v kanceláři společně...? Nastává problém. Je vlastně vůbec možno v takové budově otevřít okno? Otočit kohoutkem radiátoru? A velmi záladná otázka: Může se člověk při práci – třeba jen koutkem oka – podívat z okna? Ale tomu právě brání žaluzie sklopené do výše očí, jen v horní části okna jsou vodorovné, aby propouštěly světlo, ale ne žár slunečních paprsků. Může ty žaluzie vytáhnout?

Když správci budovy ladili počítačové programy regulující teplo, světlo i kvalitu vzduchu v místnostech v závislosti na ročním období i denním čase, rozhodli se vyjít částečně vstříc i subjektivním potřebám lidí, kteří mají v budově žít a pracovat. Ano, je možno otočit kohoutkem radiátoru, je možno vytáhnout žaluzie, je možno v každé místnosti zasahovat do cirkulace vzduchu. Dokonce i okno se dá otevřít. Jen jedno v každé místnosti. Ale když zjistili, že svoboda, kterou takto obyvatelům dali, je využívána v rozporu se zadáním, jež měla budova plnit, rozhodli se pro rafinovaný kompromis: Vše, čím lidé v místnosti zasáhnou do promyšleně zkonstruovaného a pracně vyladěného systému efektivního provozu, se po třiceti minutách automaticky vrátí do své optimální polohy. Ventily, žaluzie, klimatizace... Z hlediska majitele budovy je lidská svoboda, užívaná jen jako rozmar a svévole, rušivým prvkem racionality a účelnosti celé stavby. Přesto není nutno svobodu totalitně omezit. Majitelé usoudili, že individuální potřeby a subjektivní pocity je třeba vzít vážně, ale spíše

psychologicky, a uspokojit je, avšak jen symbolicky. Z pragmatického hlediska mají zřejmě pravdu. Statistiky by asi potvrdily, že za půl hodiny se člověku ledacos rozleží, že je to vlastně tak trochu jiný člověk.

Budova je mimořádně vhodnou metaforou usnadňující porozumění mechanismům a pochodům, díky nimž fungují institucionální konstrukce naší společnosti.

Základní otázka z pohledu majitele budovy zní: Kolik svobody můžete dopřát členům nějakého společenství, jehož prospěchu chcete sloužit z pozice vlastníka, odpovědné autority, správce, manažera? Jak chytře a pokud možno nenásilně lidi přimět, aby dělali, co je rozumné, a ještě k tomu měli pocit, že to dělají svobodně a rádi?

Základní otázka z pohledu uživatelů: Musíme být ve jménu ušlechtilých cílů omezováni i v maličkostech, šikanováni byrokratickými, provozními malichernostmi? Co jsou to ony „základní lidské podmínky“, pod jejichž úroveň už nejsem ochoten jít, i kdyby to mělo znamenat materiální újmu?

Metaforu chytrého domu je možno užít pro ilustraci tří odlišných politických systémů. Jedním je model vlády osvíceného diktátora. Máte-li racionální plán, lidé musí šlapat jako hodinky. Volnost by narušila řád, přinášející všem užitek. Druhý by naopak poukázal na nelidskost diktátu rozumu. Možnost vlastního aranžmá svého života, to je to, oč běží. A že se společnost v takové anarchii zadrhává, že celek neprofituje? To je daň, kterou platíme za svou individuální realizaci. Třetí by byla demokracie: O tom, jak má budova fungovat a k čemu sloužit, ať si rozhodnou její uživatelé, nespolehejme na nějaký generální rozum přicházející shůry.

Bytostný liberál a pokorný demokrat ve mně se vzpírá každému donucování a omezování, i když je údajně činěno pro mé dobro. Buřič a anarchista ve mně bude dokonce dělat naschvály a racionální systém sabotovat. Ale je ve mně taky rodič, a učitel, a moudrý šafář – a ten ví, že odpovědnost, s autoritou spojená, nemůže připustit nekázeň a libovůli. Jsem na vážkách, rozpolcen. Kladu si otázku: Vyřešila by tento rozpor komunikace? Rozumná rozprava vedená v příznivém klimatu politické kultury? Jsou lidé přístupní racionálním argumentům, je možno dosáhnout jejich poučeného souhlasu? Jaké jsou vůbec možnosti a limity intelektuálního diskursu ve veřejném prostoru? Která z následujících variant je spíše pravdivá? Jedinec se snaží chovat rozumně, ale v anonymitě kolektivu se odpovědnost vytrácí. A nebo naopak: Navenek lidé přistoupí na rozumný konsensus, ale v skrytu soukromí se každý chová nezodpovědně.

Rozvíjet podobné otázky a hledat na ně odpovědi už může každý sám.

Ale zbývá ještě jedna otázka. Na tu bychom málem zapomněli, svedeni obecně politickým a filozofickým rozměrem toho, co se děje v jedné administrativní budově. Je první pasivní dům v České republice opravdu natolik úsporný, že se investice do něj vyplatila? Na odpověď si budeme muset ještě počkat. S napětím ji očekávají i majitelé budovy. Za rok se ukáže. Až budova projde všemi ročními obdobími. Až se porovnají provozní náklady s jinými srovnatelnými budovami za stejné účetní období. Stavba byla zajisté drahá. Ale ne několikrát víc než podobné budovy. Postavit rozumný dům je kupodivu snadnější, než by si kdo myslel. Ale ukazuje se, že je třeba postavit budovu úplně novou, začít stavět zgruntu zcela jinak. Flikovat starý dům a očekávat od něj zázraky přinese jen zklamání.

Že by i toto bylo nějakým podobenstvím pro budování našeho společného politického obydlí?

Vladimír Šiler
19. 11. 2011